

HORVÁTH ATTILA

Bibó István és társai koncepció s pere

Koncepció s pernek nevezzük azokat a büntetőeljárásokat, amelyekben a politikai cél elérése érdekében jogsértő módon, megalapozatlanul, bűnösség nélkül hoznak elmarasztaló ítéletet. A tényállás fiktív, konstruált, a bizonyítás irányított, manipulált bizonyítékokkal történik. Az anyagi jogi és eljárásjogi szabályok megsértésével, amorális jogszabályok alapján lebonyolított per végső politikai-ideológiai célja: a társadalom folyamatos mozgósítása és fegyelmezése, megfélemlítése, az abszolút ellenség pozíciójába kényszerített vélt és valós ellenfelek likvidálása. Ezt a célt szolgálta a per folyamán a sajtóban és a médiában folytatott totális propaganda, amellyel megkísérelték a tömegek hangulatát a vádlottak, illetve elítéltek ellen fordítani, és őket mintegy „peren kívül” nyilvánosan, szimbolikusan megsemmisíteni.^[1] Végső soron a koncepció s per nem igazi per jogász i értelemben, mert hiányzik a kontradiktó rius jelleg, a terheltnek esélye sincs arra, hogy igazságosan járjanak el vele szemben (KIRÁLY 1990, 32; KAHLER 2008, 21), s mint látni fogjuk, lényegét tekintve tisztán politikai-ideológiai konstrukció.

A PER TÍPUSAI

Magyarországon a kommunista vezetés 1945 és 1956 között, a szovjet mintát és utasítást követve, gyakran alkalmazta az ún. konstruált pert, amely a politikai konfliktusok kezelésének is legitim és hatékony formája volt. Ilyen per volt a Rajk László és társai, valamint a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás is. A koncepció s pereknél a forgatókönyv elkészítésekor fordított sorrendet alkalmaztak. Először a politikai vezetés vagy a politikai rendőrség kitalálta a koncepciót: kit és milyen tényállás alapján kell elítélni. Ezután indították meg a gyanúsított ellen az eljárást, gyűjtötték össze a hamis bizonyítékokat, kényszerítették ki a beismerő vallomásokat,^[2] készítették el a vádiratot és végül az ítéletet. Az ítéletek ez esetben idegen hatalom részére történt kémke-

[1] E tanulmányban a koncepció s perek természetével foglalkozó gazdag és szerteágazó szakirodalom elemzésére terjedelmi okokból nem vállalkozhatok, s a rendelkezésre álló munkák közül is elsősorban a jogász i nézőpontból releváns írásokra hivatkozom.

[2] Még a Rajk-per paksi csőszkunyhós története miatt sem mert szólni senki sem. Jellemző Péter Gábor cinizmusára, ha valamilyen nagyon átlátszóan kitalált konstrukció t vittek elé: „Ez már megint valami Paks?”. Idézi: Hajdu 1992, 33.

désről, a fennálló rendszer elleni összeesküvésről, izgatásról, devizabűncselekményről szóltak, esetleg árufelhalmozással és spekulációval vagy kuláksággal vádolták őket. Az egyszerű állampolgárok ellen lefolytatott tömeges eljárásnál gyors és hatékony módszert alkalmaztak. Házkutatás esetében fegyvert vagy valutát „találtak náluk”, vagy – ami még ennél is egyszerűbb megoldásnak bizonyult, elítélték őket például „tiltott határátlépés kísérletéért.” Sokakat nem politikai, hanem valamilyen köztörvényes bűncselekménnyel vádoltak meg. Feladatukat megkönnyítette a Szovjetunió főügyésének az a tanítása, amely szerint a bíróságokat nem kell minden esetben a tárgyi bizonyítékok megállapítására kötelezni, az ítélet meghozatalához elegendő a tényállás valószínűsítése is. Visszhangja kijelentette, hogy a beismerő vallomás a „bizonyítékok királynője”.^[3] A magyar büntetőeljárásról szóló törvény 4. § (2) bekezdése ennek megfelelően kimondta: „...a terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé teszi.” [[4. § (2)]] A beismerő vallomás kicsikarása érdekében ezért szinte minden eszközt bevetettek, és általánosnak volt mondható a kényszervallatás. Ez nem a nyomozók túlkapasai miatt alakult így, hanem azért, mert parancsot kaptak. Farkas Vladimir^[4] feljegyzéséből tudjuk, hogy azokat a kihallgató tisztet, akik nem ezeket a módszereket alkalmazták, megbüntették. (HORVÁTH 1992, I, 482.)

Az 1956-os forradalom és szabadságharc megtorlása során azonban többségében a koncepciós pereknek egy teljesen más fajtáját alkalmazták. Ezekben az esetekben nem kellett kitalálni egy koholt tényállást, hanem a megvádolt személy által ténylegesen elkövetett cselekményeket minősítették át bűncselekménnyé. Így a politizálás elemi formáit, néhány személy laza kapcsolatrendszerét máris államellenes összeesküvésné minősíthették. A politikai rendőrség ilyen irányú tevékenységének 'logikáját' Bibó István is világosan látta: „Sajnos első perctől kezdve beleütköztem egy bizonyos nyomozói mentalitásba, amelyik minden cselekményt, még mielőtt bármi kiderült volna róla, hogy egyáltalán minősül-e valaminek, eleve már olyan terminológiával illetett, amivel minősítette. Tehát, ha én azt mondtam, hogy valakinek egy levelet adtam, vagy egy gondolatmenetet továbbadtam, akkor rögtön »anyagot adott át«, ha valakivel találkoztunk, akkor »tárgyalást folytatott«. Szóval mindennek már rögtön olyan neveket adtak, amivel már a dolog minősült; »érintkezést vett fel«, mintha ez egy komoly konspiráció lett volna.” (BIBÓ 2011, 415.) Valójában csak annyi történt, ahogy Bibó István visszaemlékezésében is elmondta: „Mindenkori egyrészt a saját véleményével jött, vagy a saját elképzelésével, vagy tőlem akart valamit hallani, és én nem zárkoztam el az elől, hogy embereknek beszéljek, és csökönyösen optimista nézeteimet közöljem velük. És ebből odabent mind megannyi ügy lett, és én tudtam, hogy ahány nevet említek, annyi embernek szerzek teljesen értelmetlen és fölösleges zaklatást.” (BIBÓ 2011, 415.)

[3] A korábbi perrendtartásunkban, az 1896. évi XXXIII. tc.-ben, nem tartották önmagában elegendő bizonyítéknak a beismerő vallomást.

[4] Farkas Vladimir (1925–) államvédelmi ezredes, Farkas Mihály fia.

ALKOTMÁNYJOGI HELYZET

A másik tényállás átminősítésének esete a Nagy Imre és az ún. Forradalmi Munkás Paraszt Kormányának a kádári vezetés általi alkotmányjogi megítélése volt. A Nagy Imre-kormány legitimitását, amelynek Bibó István november 3-ától államminisztere volt, 1956. november 4-éig senki nem kérdőjelezte meg. Elismerte azt a forradalmárok, a demokratikus pártok, a forradalmi szervek, sőt 'de jure' és 'de facto' a Szovjetunió is, mivel szóbeli jegyzeteket cserélt és tárgyalásokat folytatott vele képviselői útján. Ezzel szemben a Kádár János vezette kormány még a korabeli alkotmánynak sem felelt meg (FEITL 1993, 102), csak a szovjet megszállás révén jöhetett létre.^[5] Ezt egyébként maga Kádár is elismerte a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1960. február 12-i zárt ülésén: „...született valamikor ez a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, amelynek akkor, bizonyos helyzetekben 8 minisztere volt összesen. És részben nem teljes alkotmányos formák között született, hanem részben személyes találkozás, részben telefon útján.”^[6] 1989 áprilisában, amikor mar súlyos betegen egy rendkívül zavaros beszédet mondott, elhangzott egy odavetett félmondat is: „Tudják, amikor engem a szovjetek november 4-én Szolnokon szabadon engedtek...” (GOSZTONYI 1993, 214.)

A Kádár-kormány megalakulásának egyes körülményeit mindmáig homály fedi. Csak annyit lehet tudni, hogy november 1-jén este a szovjet felderítő zászlóalj egy BTR-40 típusú páncélgépkocsija Kádárt a Bajza utcai szovjet nagykövetségről Tökölre vitte, ahonnan a hajnali órákban egy IL 12-es típusú repülőgépen Moszkvába szállították. Itt külön-külön szállásolták el Kádárt és a többi magyar vezetőt, hogy ne tudjanak egymással beszélni. Kádár november 3-án kapta meg a szovjet vezetéstől a kormány névsorát.^[7] (HUSZÁR 2001, 343) és az eredetileg oroszul írt kormányprogramot. (GÁL-HEGEDŰS-LITVÁN-RAINER 1993, 87-93; LJ-KOVE 1990, 132; VJACESZLÁV-RAINER 1996, 92-93.)

Ezután még november 3-án vagy november 4-én visszajött Kádár Magyarországra, ahol a szolnoki rádió hajnali 4 óra 25 perckor Münnich Ferenc nyilatkozatát közölte *Nyílt levél a magyar dolgozó néphez* címmel, majd öt óraker, a „Figyelem! Figyelem! Kádár János elvtárs beszél!” kezdetű bejelentés után a munkás-paraszt kormány megalakulását közlő Kádár-beszédet sugározták. (SZAKOLCZAI-VARGA 2003, 375.) Valójában Kádár János nem járt a szolnoki rá-

[5] Ezért is nevezték Quisling-kormányának. Vidkum Abraham Quisling norvég politikus, aki egyezményt kötött Hitlerrel, elősegítette Norvégia német megszállását. Ettől kezdve a kollaboráns magatartás szinonimájaként vonult be a politikai szótárba.

[6] MOL 288. fond. 30. öe. 1–49., 25.

[7] Moszkvában 1956. november 3-án készült el a jegyzőkönyv: „Hozzászólása végén Hruscsov ismertette az új kormány összetételét: Kádár elnök, Münnich miniszterelnök-helyettes, belügy, honvédelem, Kossa pénzügy, Apró, Rónai, Kiss, Marosán” (Kiss Károly végül nem lett a kormány tagja). Végül pótlólagosan bejelenti Dögéi kiszemelt „mezőgazdasági” miniszter nevét, majd javaslatot tesz a visszatérés útvonalára.”

dió stúdiójában. A rádióadást valahonnan máshonnan adták le.^[8] Ez a kormány azonban még formálisan sem létezett, hiszen Apró Antal és Kossa István Tökölön értesült a kinevezéséről, Dögei Imre pedig Csehszlovákiában volt, Rónai Sándor^[9] pedig a Parlamentben. Marosán György is a rádióból értesült a kormánytagságról. Ennek ellenére adták le az alábbi szöveget: „Alulírottak, Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münnich Ferenc miniszterek, Nagy Imre kormánynak volt tagjai bejelentjük, hogy 1956. november 1-jén, megszakítva ezzel a kormánnyal minden kapcsolatunkat, kiléptünk a kormányból, és kezdeményeztük a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását.”

Maga Kádár János is csak november 7-én hajnalban, a 60. szovjet légvédelmi tüzérség 419. légvédelmi tüzérezredének 3. ütegéből Usakov hadnagy szakaszának kíséretében érkezett meg a Parlamentbe. (Bibó István pont egy nappal korábban, 6-án hagyta el az Országgyűlés épületét.) (HUSZÁR 1995, 439.) Ezután a kormány hét tagja: Kádár János, Münnich Ferenc, Horváth Imre, Kossa István, Apró Antal, Dögei Imre és Rónai Sándor — a Népszabadság tudósítása szerint — letette az esküt a Népköztársaság Elnöki Tanácsa Elnöke, Dobi István előtt.^[10] Egyúttal Dobi István, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány első ülésének jegyzőkönyve szerint, törvénytelennek jelentette ki a Nagy Imre-kormányt, mondván, hogy a kinevezési okiratban szereplő aláírása közönséges hamisítvány, majd november 4-ére visszadatálva miniszterelnökké nevezte ki Kádár Jánost. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának ezen határozata a Magyar Közlönyben november 12-én jelent meg (1956. évi 28. sz. NET határozat). Mindeközben a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nem is ülésezett! (VÁRADI 1986, 73.)

ERKÖLCSTELÉN JOGSZABÁLYOK

A koncepciók perek törvényi tényállásainak megkonstruálását nemcsak a mindenkori alkotmányjogi helyzet segítette elő, hanem a korszak jó néhány amorális jogszabálya. Ezek a jogszabályok olyasmiórt büntették az elítélteket, amelyek egy demokratikus berendezkedésű országban nem számíthatának bűncselekménynek. Így aztán e jogszabályok alapján akár valódi tényállás és „jogszerű eljárás és ítélet” alapján is megbüntethették az állampolgárokat. Ezen jogszabályok között a leghírhedtebb a szovjet büntető törvénykönyv 58. §-a

[8] Nagyalföld, 1992. október 22. 9.

[9] Az alkotmányos szokásokkal ellentétés az, hogy az országgyűlés elnökét miniszterré nevezik ki.

[10] Népszabadság, 1956. november 8. 3.

szellemében megalkotott 1946. évi VII. tc.^[11] volt, amely az államrend védelméről szólt. Ezen hírhedt, a kortársak által „hóhértörvénynek” nevezett jogszabály alapján ítélték el Bibó Istvánt is.

A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvény szerint büntettnek volt tekintendő: a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekmény, mozgalom vagy szervezkedés, illetve ezek vezetése, kezdeményezése, támogatása, az ezekben való részvétel. Az ilyenfajta önkényesen alkalmazható, tagolható kerettényállások révén mindenféle, a politikai vezetés által üldözendőnek vélt magatartással szemben fel lehetett lépni, mivel a törvény nem definiálta, hogy milyen társadalmi rendszer védelméről van szó. A „népi demokratikus államrend” elvont fogalmának a meghatározását a törvény a bírói gyakorlatra bízta, és ezért nem sorolta fel, hogy milyen intézmények védelméről is intézkedik (PALASIK 1996, 65–66). Míg az 1921. évi III. tc. csak az állami és a társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló kezdeményezést és cselekményt büntette, addig az 1946. évi VII. tv. a békés cselekményeket is. A Legfelsőbb Bíróság kimondta: „A bűnösség szempontjából nincs jelentősége annak sem, hogy a vádlottak tartózkodtak a veres erőszakoskodástól.” (KAHLER 1993, 38.) Már önmagában az ellenzéki gondolkodás is bűncselekmény lett, hiszen a törvényi tényállás szerint már a szándék is büntetendő. Így például ha valaki azt mondta valamelyik ismerősének, hogy „milyen jó lenne, ha másként lenne”, a törvény alapján ez a kijelentés úgy is értelmezhető, hogy felforgató szándékot fejez ki, ezért bűncselekménynek minősült. Mindezt erősítette az is, hogy a szövegbe nem tették be a „jogellenesség” kifejezést sem, és a „szervezkedés” fogalmát is rendkívül tágan értelmezték. Minden, a rendszert bírói asztaltársaság, baráti, ismerősi kör, beszélgetés, kijelentés, még ha teljesen komolytalan is volt, szervezkedésnek minősülhetett. Nagyon tágan értelmezték és összemosták a tevékeny részvétel és az előmozdítás fogalmát. A szervezkedéshez való csatlakozás minden egyéb cselekmény nélküli részvétel, a csatlakozási szándék, még az azonnali visszavonás esetén is előmozdításnak minősült. (HORVÁTH 1993, II, 717.) A korabeli bírói gyakorlat szerint az államellenes „mozgalomban való részvétel, illetőleg annak elősegítése nem kíván különösebb aktivitást. Elégendő ahhoz egy arckifejezés, egy jóleső mosoly, hang nélküli tudomásulvétel, tehát negatív magatartás, mely kimeríti a bűncselekmény fogalmát.” (KONYÁNÉ 2002, 142–143.) Jankó Péter, a koncepciók perek hírhedt bírāja vezette be azt az elvet, amely szerint a szándék célzat nélkül elégséges a bűncselekmény megvalósításához (MAJOR 1988, 386).

[11] Az 1946. évi VII. tc. rendelkezéseit elvileg egy többpárti parlamentáris demokrácia védelmére alkották meg, ennek ellenére a már pártállami országgyűlés politikai, valamint alkotmányjogi és közjogi bizottsága egy jelentést fogadott el, amely szerint: „...az 1946:VII. tc.-ben a Magyar Köztársaság védelmére törvénybe iktatott büntető rendelkezések ezután értelemszerűen a Magyar Népköztársaság büntetőjogi védelmét szolgáló rendelkezéseként alkalmazandók.” (Már előre tudták, hogy meg fogják szavazni az új alkotmányt!) Ezután az ilyen módon módosított jogszabályt a Büntető Szabályok Hivatalos Összeállítása a Különös rész első fejezetében külön cím alatt, Az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények megnevezéssel vette át.

Ezért lehetett az 1946. évi VII. tc. alapján például halálos ítéletet kiszabni az alábbi indokolással: „...a dolgozó nép szabadsága ellen támadtak a vádlottak, amikor a külföldi segítségben bízva és arra számítva ugrásra készen álltak, hogy népünk szabadságát eltíporják és rabszolgasorba döntsék.” (KAHLER 2008, 20.) Így bűncselekménynek minősítették azt is, ha egy feltételezett csoport nem tett semmit, de az ítélet szerint „ugrásra készen várta a rendszer összeomlását,” vagy „ha belügyminiszter lett volna, lőtt volna a tüntető dolgozókra.”^[12] Az 1989-ben kinevezett kormánybizottság jogász albizottsága szakértői véleménye szerint a legtöbb koncepció elemet tartalmazó eljárást az 1946. évi VII. tc. alapján folytatták le.^[13]

A népi demokratikus államrend alappilléreinek számított a párt,^[14] a pártbizottság, a párttitkár, a kormány, a tanácsrendszer, a termelőszövetkezetek, a termelőszövetkezeti mozgalom (2560/1949. Korm. sz. rendelet), de a beszolgáltatás és a megszálló szovjet hadsereg is.^[15] (BARNA 1961, 187-190.) A Legfelsőbb Bíróság külön kiemelte: „...a párt – melynek a pártbizottság egyik fontos szerve – a népi demokratikus államrend legfontosabb alappillére. Ilyenképp a párt és annak szervei ellen bármely formában indított ellenforradalmi jellegű támadás végső célja a népi demokratikus államrend legfontosabb alappillére.” (TYEKVICSKA 1994, 139.) A 3. §-ban még azt is kimondták, hogy magát a törvényi tényállást, illetve az azok által hozott ítéleteket sem szabad kritizálni, a politikai okokból elítéltek mellett állást foglalni.

A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény messze kiterjesztette a halálbüntetés kiszabhatóságának körét, és így a halálbüntetés már nem kivételes büntetés, hanem általános büntetési nem lett. Bibó István esetében is valószínűleg csak Nehru indiai elnök^[16] személyes közbenjárására álltak el a halálbüntetéstől.^[17]

RENDELETI JOGALKOTÁS

Az 1956-os forradalom és szabadságharc minél gyorsabb és kegyetlenebb megtorlása érdekében a Népköztársaság Elnöki Tanácsa egymás után alkotta meg törvényerejű rendeleteit, miközben ténylegesen nem is ülésezett. A ható-

[12] Budapesti Megyei Bíróság 0012220/1951.

[13] Az 1945–1952 között koncepció elemeket... é. n.

[14] Annak ellenére, hogy az 1949-es alkotmányba nem is került be a pártvezető szerepe. Utóbb az 1972-es módosítás 3.§-a mondta ki ezt az elvet.

[15] Bírósági Határozatok, 1957. 101.

[16] Jawaharlal Nehru (1889–1964), indiai politikus és államférfi, vezető szerepet játszott az indiai függetlenségi mozgalomban, India első független miniszterelnöke. Ő volt az egyik alapítója az ún. el nem kötelezett országok mozgalmának is.

[17] Nehru személyes kérése a magyar kormányhoz: Belügyminisztérium II. főosztály, Tájékoztató Osztály, 8-1716/58. 68-934/1958. július 22-i külügyi napi jelentés.

ságok megkapták Kádár János instrukcióit, és ennek megfelelően kellett eljárniuk: „A bíróságok sorakoztassák fel őket, ítéljék halálra, majd akasszák fel őket.” (GOUGH 2006, 224.)

A büntetőeljárást több fontos területen is átalakították. Az első lépés a törvényi szabályozással nem korlátozott bosszúállás irányába az 1956. évi 22. számú törvényerejű rendelet volt, amelyet 1956. november 12-én léptettek hatályba, és az 1957. évi 4. számú tvr. helyezett hatályon kívül 1957. január 15-én. Ez tette lehetővé, hogy vádirat nélkül állíthassák bíróság elé azokat, akiket gyilkosság, szándékos emberölés, rablás, lőfegyver jogtalan használatával elkövetett bűntett miatt tetten értek, vagy „ha a bizonyítékok nyomban a bíróság elé voltak tarthatók.” Valójában ezen jogszabály alapján a katonai bíróságok bárkit, akit a felkelésben való részvétellel gyanúsítottak, nyomban kivégezhettek.^[18]

A rögtönbíráskodásról (statáriumról) szóló 1956. évi 28. számú tvr. és a 6/1956. (XII. 11.) Korm. sz. rendelet – amelyet olyan kapkodva készítettek el,^[19] hogy másnap már módosítani kellett – egyrészt büntetést nyilvánította a más által engedély nélkül tartott lőfegyver vagy lőszer bejelentésének az elmulasztását, másrészt kizárólag halálbüntetésre súlyosította a gyilkosság, szándékos emberölés, gyújtogatás, rablás, közérdekű üzem vagy a közönséges életszükségletek ellátó üzem szándékos megrongálását, lőfegyver, lőszer, robbantószer, robbanóanyag engedély nélküli tartásának, illetve a felhozott cselekmények elkövetésére irányuló szövetkezés büntetési tételét. A rögtönítélő bíróságok ilyen esetekben a vádlott őrizetbe vételétől számított 72 órán belül ítéletet hoztak. A vádat az ügyész szóban terjesztette elő, a bíróság pedig halálbüntetést vagy életfogytiglani szabadságvesztést szabhatott ki. A fiatalokúak esetén tették lehetővé az enyhébb ítéletet. E különleges eljárásban az ítéletet hozó bírák döntöttek a kegyelmi kérelem felett is. A halálos ítéletet két órán belül végre kellett hajtani. A rögtönbíráskodást az 1957. évi 62. számú tvr. szüntette meg, de addigra már 70 halálos ítélet született (KISZELY 2001, 3).

A gyorsított eljárásról szóló 1957. évi 4. számú tvr. megalkotását a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. november 6-i nyilatkozata alapján határozták el. Ez hasonló tartalmú volt, mint a rögtönítélő bíráskodásról szóló jogszabály, de kiterjesztették a bíróság hatáskörét az államellenes szervezkedés, lázadás, hűtlenség vádjával lefolytatott eljárásokra is, továbbá nemcsak katonai bíróságokra vonatkozott. A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa a XVI. számú büntető elvi döntésében kimondta: „A gyorsított eljárásban a külön tanács hatásköre kiterjed a terhelt valamennyi bűncselekményére, még abban az esetben is, ha ezek közül egyes bűncselekmények egyébként nem volnának gyorsított eljárás alá vonhatók, feltéve, ha az ügyész a vádiratban (1957. évi 4. sz. tvr. 4. § (2) bek.) terjeszti elő.” A gyorsított büntetőeljárásban

[18] 1956. november első napjaiban a szovjet katonai bíróságok is hoztak halálos ítéleteket, amelyeket rögvést végrehajtottak. Lásd: Kahler 1993, 81.

[19] A tvr.-et a szovjet titkosszolgálatl kapcsolatban álló Feri Sándor (1895–1986) legfelsőbb bírósági bíró készítette el.

elbírált bűntettek büntetése halál lehetett, de a bíróság az eset összes körülményét figyelembe véve életfogytiglan vagy 5-15 évig terjedő szabadságvesztést is kiszabhatott. Ugyanakkor lehetővé tette a 16 éven felüli fiatalok esetében a halálbüntetés kiszabását.

A Legfelsőbb Bíróság Népbíróválasztási Tanácsáról szóló 1957. évi 25. számú tvr.-et 1957. április 6-án léptették életbe, amely egyúttal hatályon kívül helyezte a gyorsított büntetőeljárást. Ennek lényege, hogy az ottani ítélkező tanácsban egy szakbíró és négy népbíró ülnök ítélkezett minden olyan ügyben, amelyben az ügyész a népbíróválasztási tanács előtt emel vádat. A vádemelés független volt a cselekmény elkövetési idejétől. Első fokon statáriális tanácsként járhattak el, így halálos ítélet kiszabása esetén a vádlottat két órán belül kivégezték. (Ez történt Nagy Imre és társai ügyében.) (HORVÁTH-ZINNER 2008, 168–170.) A tanács eljárhatott fellebbezési fokon is minden ügyben, amelyben az ügyész ezt indítványozta. Ezekben az ügyekben nem érvényesülhetett a súlyosbítási tilalom (KAHLER 1993, 40–42.). A népbíróválasztási tanács törvényességi óvást is elbírállhatott. Ezzel lehetővé vált, hogy még jogerős ítéleteket is felülbírálljon, továbbá bármely ügyben még perújítást is kezdeményezhetett. A népbírakat elvileg a Népköztársaság Elnöki Tanácsa „választotta”, valójában azonban a politikai rendőrség és a pártvezetés jelölte ki őket.

A népbíróválasztási tanácsok országos rendszerének kiépítésével (1957. évi 34. sz. tvr.) zárult a megtorlás kivételes eljárási rendszerét kiépítő jogszabályok sora. Létrejöttét Kádár János indokolta meg: „Itt muszáj erősíteni... Előfordult például, hogy Nezvál^[20] elvtárs egy ilyen ügyben kiizzadt egy halálbüntetést,^[21] és a felső bíróságon megesett a szívük rajta, és a büntetést átváltoztatták életfogytiglan börtönre... Össze kell szedni egy tucat ilyen ügyet... A bírósági munka most a Népköztársaság létét jelenti. Aki ellenforradalmár volt, meg kell büntetni. A népbíróválasztási szervezetet fel kell állítani úgy, hogy mód legyen bármilyen ügyet tárgyalni.”^[22] Ez a jogszabály elrendelte a népbíróválasztási tanácsok felállítását minden megyei bíróságon és a Legfelsőbb Bíróságon, amelyek „gyorsított eljárásban” hozták az ítéleteket. Ezen túlmenően alapvetően módosították a büntetőeljárást, mivel a népbíróválasztási tanácsok által meghozott ítéletek másodfokú felülbírállása során nem érvényesült a súlyosbítási tilalomra vonatkozó alapelv. Korlátozták a vádlottak védőválasztási jogát is, hiszen csak az igazságügy-miniszter által kijelölt ügyvédek láthatták el a védői feladatokat. A népbíróválasztási tanácsokat szinte semmilyen törvényességi garancia nem korlátozta, így lehetővé vált az önkényes megtorlás mindenfajta módszere. Halálra ítélték az elkövetéskor még 18. életévét be nem töltött Mansfeld Pétert, és hozhattak meg sok más kegyetlen ítéletet. Külön említést érdemelnek a 14–16 éves fiatalokkal szemben

[20] Jellemző a korszakra, hogy míg az egyik legnagyobb jogtudóst börtönben tartják fogva, addig egy cipészből lett igazságügy-miniszter dirigált.

[21] Kádár itt elismerte, hogy a politikai vezetés beleszólt az ítéletek meghozatalába.

[22] MOL 228. fond 4/7 ó. e. Kádár ekkoriban 800–1000 kivégzést tartott szükségesnek. MOL 288. fond 30/1957/11 ó. e.

lefolytatott statáriális eljárások, amelyek során kiderült, hogy őket leginkább a fegyverekhez való vonzódásuk vitt arra, hogy egy-egy pisztolyt birtokoljanak. A velük szemben kiszabott 5–6 év börtön még a rendszer saját jogpolitikája szempontjából is szükségtelen volt. (ZINNER 2001, 105; KAHLER 1993, 40; JOBBÁGYI 1998, 9.) Az ezekben az esetekben hozott ítéletek azt bizonyítják, hogy a népbírák a bosszúállók és a véletlen karrieristák közül kerültek ki.^[23]

Bibó István és társai perében Dr. Borbély János tanácsvezető bíró, Bíró Mihály, Fehér Kálmán, Lakatos Péterné,^[24] Sulyán György népbíró részvételével összeült népbírószáki tanács ítélt meg (HUSZÁR 1995, 507-532). 1956 után a legtöbb halálos ítéletet Borbély János hozta, több mint hatvan alkalommal, sőt az utolsó 56-os halálos ítélet meghozatala is az ő nevéhez fűződik.^[25] A tanácsvezető mellett jelen lévő népbírák – akik a 'Nagy Imre és társai' büntetőügyben is szavaztak – nem sok jóval kecsegtettek a vádlottak számára, akik erről semmit sem tudtak.^[26]

INKVIZITÓRIUS ELJÁRÁS

A büntetőeljárás jogot a szovjet mintának megfelelően, végtelenül leegyszerűsítve, a különböző eljárásjogi garanciákat a lehető legalacsonyabb szintre redukálva, inkvizitórius jellegűvé alakították át. A legtöbb per titokban zajlott le. Még a tárgyalás is a nyilvánosság teljes kizárásával történt. Az ítéletről nem tájékoztatták a hozzátartozókat sem. Az igazságügy-miniszternek 1953. augusztus 28-án Gerő Ernőhöz intézett feljegyzéséből tudjuk, hogy „Hozzátartozóknak semmiféle felvilágosítást nem adnak... érkezett-e, indult-e eljárás, kitűztek-e tárgyalást, van-e ítélet benne, mit tartalmaz az ítélet rendelkező része... a kirendelt védő a hozzátartozókkal nem érintkezhet, nem közölhet velük az ügyre vonatkozóan semmit.” (KAHLER 1999, 28.) Az ilyen eljárások, megfelelő előkészítés esetén, rendkívül rövid ideig tartottak.

Az 1951. évi III. törvényből, az első szocialista eljárásjogi kódexből – amely teljes mértékben hatályon kívül helyezte az 1896. évi büntető perrendtartást (1896. évi XXXIII. tc.) – egyrészt hiányoztak egyes alapvető eljárásjogi garanciák, másrészt a meglévők sem érvényesültek. Ezt szemlélteti például a 2. §, amely ugyan ünnepélyesen felsorolta a személyi szabadság biztosítékait és az előzetes letartóztatásról is rendelkezett, de nem kötelezte a nyomozó hatóságot arra,

[23] A katonai tanácsban a hírhedt Gyurkó Lajos (a tiszakécskei sortűz felelőse) is részt vett.

[24] Férje, Lakatos Péter a Köztársaság téri népítéletben vesztette életét, így nem volt pártatlan. (Dornbach–Kende–Rainer–Somlai 2008, 87.)

[25] Dr. Borbély János (1905-?) 1945 és 1953 között ügyészként tevékenykedett, ezután az Állami Kordélyos Vállalatnál volt jogi tanácsadó, 1957-től legfelsőbb bírósági bíró, 1958-tól tanácsvezető. 1962-ben felmentették a koncepció perekben való közreműködése miatt.

[26] A népbírószáki rendszert az 1956 utáni megtorlások végeztével, 1961. április 16-án, az 1961. évi 7. sz. tvr.-tel szüntették meg.

hogy a hozzátartozókat értesítse. Jó néhány vizsgálati anyagban fennmaradtak ún. titkos őrizetbe vételt elrendelő határozatok, sőt olyan kihallgatások is voltak, amelyekről nem vettek fel jegyzőkönyvet. A kódex nem szabályozta megfelelően a nyomozást, ezzel is lehetővé téve az önkényes eljárást.

Az 1956 utáni megtorlás idején a kádári vezetés büntetőpert kezdeményezett minden olyan politikus, író vagy csak valamilyen okból köztisztviselőben álló személy ellen, akiről feltételezték, hogy nem értenek egyet a szovjet típusú diktatúrával, és emellett hatással tudnak lenni a szűkebb vagy tágabb környezetükre. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága ülést tartott 1957. június 22-én. Itt hangzott el Kádár szájából az az árulkodó mondat, amely rávilágít Bibó István és még jó néhány más személy letartóztatásának okaira: „Ha a Magyar Népköztársaság ellenségei elleni harcról beszélünk, ez alatt mi nemcsak a régi ellenségeket értjük... Ez vonatkozik természetesen az írókra is, meg olyan emberekre, mint a Tildy, a Bibó meg nem tudom én kicsoda...” (BARÁTH-RIPP 1994, 193.)

Bibót 1957. május 23-án letartóztatták, és a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elsőfokú bíróságként eljáró népbírói tanácsa 1958. július hó 28., 29., 30., 31. és augusztus hó 1. napján tartott nem nyilvános tárgyalás alapján meghozta, és az 1958. évi augusztus hó 2. napján nem nyilvánosan kihirdette az ítéletet.^[27] Perének másodrendű vádlottja Göncz Árpád későbbi köztársasági elnök, a harmadrendű vádlott Régeczy-Nagy László volt, az 1988-ban alapított Történelmi Igazságtétel Bizottság elnöke.

A terhelt 72 órán túli fogva tartása csak az ügyész (egy jogállamban ezt is a bíróságnak kellene kimondania) előzetes letartóztatást fenntartó határozata esetén lett volna törvényesen lehetséges. A legfőbb ügyész ezt az időtartamot (2 hónapon túl) korlátlan időre meghosszabbíthatta. Elvileg lehetőséggé vált a határidő nélküli, végső soron „életfogytig tartó” fogság. A törvény indokolása szerint előzetes fogva tartást kellett elrendelni a terhelt „osztályhelyzetére” tekintettel is. Ezt az elvet erősítette meg a 6/1956. (XII. 11.) Korm. sz. rendelet is. A valóságban nem rögzítették (vagy utólag fiktív dátummal) a letartóztatás és az előzetes letartóztatás időpontját, pedig – különösen a politikai perekben – a lehető legmegbízhatóbb ügyészek működtek közre. Bíró István erről így nyilatkozott: „Volt egy olyan jogszabály, amely szerint valakit minden bírói határozat nélkül egy hónapig lehet letartóztatásban tartani. Ennek úgy tettek eleget, hogy minden hónapban újabb bírói vagy ügyészségi – nem tudom pontosan – határozatot kaptam, amelyik újabb egy hónappal meghosszabbította a benntartást, és ilyen módon a szabállyal elég tetetett.” (BIBÓ 2011, 417.)

Az 1951. évi III. törvény nem ismerte a nyomozásban a terheltté nyilvántást sem, vagyis a terhelt kötelező tájékoztatását arról, mi miatt folyik ellene az eljárás. Így történt ez Bíró István perében is.

A kihallgatásokról általában nem vettek fel jegyzőkönyveket, hanem csak ún. feljegyzéseket készítettek. A kihallgatási jegyzőkönyv elkészítésére csak

[27] Legfelsőbb Bíróság TÜK T. Nb. 42/1958/10. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága népbírói tanácsának ítélete dr. Bibó István és két társa büntetőügyében, 1958. augusztus 2. 1–2

a nyomozás befejezésekor került sor. A Bíró-perben a kihallgató tiszt, Bodrogi őrnagy[is] manipulálta a jegyzőkönyvek számozását is. Bibónak az 56-os forradalom alatt írt cikkének^[28] például mindegyik oldalát aláíratta a szerzővel, de nem tett eleget a kihallgatási jegyzőkönyvekkel szemben támasztott formai követelményeknek, nem írt rá dátumot, és nem szerepelt rajta hitelesítő aláírás sem (KENEDI 1993, 274). A bíróság egyébként sem kapta meg a teljes nyomozati anyagot.

A terheltet az egész eljárás során nem illette meg az ártatlanság vélelme. Különösen az „osztályidegenek” esetében, a terhelt bűnösségéből indultak ki. A hatóságok csak a terhelt bizonyítékokat igyekeztek minden eszközzel – sokszor törvénytelen módon – összegyűjteni. Ezt a gyakorlatot a Legfelsőbb Bíróság is elismerte.^[29]

A házkutatásokról készült jegyzőkönyvek a legtöbb esetben manipuláltak. Nem a törvényi előírásnak megfelelően készültek, a hatósági tanúk általában megbízható kaderek voltak. A házkutatási jegyzőkönyvek szinte soha sem tartalmaztak a lefoglalt tárgyi bizonyítékok azonosítására alkalmas adatokat.

Az 1956 utáni perekben jóval kisebb mértékben alkalmaztak kényszervallást. Az ekkoriban alkalmazott koncepciók pertípusoknál már nem volt akkora jelentősége a kikenyszerített beismerő vallomásnak. Mindemellett az akasztófával fenyegetett, megzsarolt, pszichésen befolyásolt, a külvilágtól elszigetelt, fizikai és lelki erejét már-már elvesztő terheltet könnyen rá lehetett venni a politikai rendőrség szándékainak megfelelő vallomásra. Bibó Istvánal is hasonló módon akartak eljárni: „Az egész idő alatt engem semmiféle bántalom nem ért, nemcsak közvetlen verés, vagy ilyen, de egyéb jellegű presszió sem, azonban egyes hangokból ítélve ez nem volt kivétel nélküli szabály. Hallottam kiabálásokat, főleg ismétlődtek este fél kilenc körül, tehát úgy látszott, volt egy olyan helyiség, nem is olyan túl messze, amely erre volt specializálva, de nem volt az egész időszaknak ez a döntő élménye.” (BIBÓ 2011, 418.) Bibó István hitére, lelki erejére jellemző, hogy a hosszú fogva tartás, a kihallgatások sorozata nem törte meg, meggyőződéssel vállalta miniszterségének politikai-jogi következményeit.

VÉDELEM

A nyomozati szakban a védő nem vehetett részt, a tárgyaláson is csak az iratok egy részét kaphatta meg. Az igazságügy-miniszter feljegyzése 1953. augusztus 28-án Gerő Ernő, akkori belügyminiszternek címezve: „[A] védő nem tekinthet be az iratokba, hanem a tanács vezetője jelöli ki számára az iratoknak azt a

[28] A cikktervezetet Boldizsár Ivánnak mutatta meg, de a Hétfői Hírlapban végül is nem jelent meg, és a kéziratát a szovjet hatóságok elkobozták. Bibó emlékezetből írta le a tartalmát. Lásd: Kenedi 1993, 274–275

[29] Legfelsőbb Bíróság, V. 8916/6 és Tsz. p. 68–76.

részét, amely a védencére vonatkozik, és ezeket a részleteket ismerheti meg.” (Idezi: KAHLER 1999, 28.) A politikai perekben egyébként is csak a politikai rendőrség által összeállított listán szereplő ügyvédek szerepelhettek, akik valójában nem sokat segítettek a vádlottaknak. Az általuk mondott védőbeszédük körülbelül abból álltak, hogy a vádlott valóban megsértette a magyar nép érdekeit, és [mint] az igazságszolgáltatás segítőtársaként irgalmas ítéletet kértek. Esetleg még annyit hozzátettek: a bíróság vegye figyelembe, hogy a vádlott büntetlen előéletű. A lelkiismeretes ügyvédet a periratok azon érdekes feljegyzéséből lehet felismerni, amely szerint rögtön a tárgyalás elején rövid konzultációs szünetet kér, hiszen ekkor találkozhatott először a vádlottal és ismerhette meg a tényállást. A védelem is megkísérelt mentő tanúkat is beidézni, de a bíróság általában ezt nem tette lehetővé, a bizonyítási indítványokat elutasították. Bibó István viszont a körülményekhez képest elégedett volt a listáról kiválasztott ügyvédjével, dr. Zalán Kornéllal,^[30] akivel felügyelet mellett körülbelül fél vagy háromnegyed órán át konzultálhatott is.

VÁD

Az ügyész szerepe az ötvenes évek pereiben formális. A beismerő vallomást tett gyanúsítottból ugyanis úgy lett vádlott, hogy a terheltet sokszor nem adták át az ügyésznek. A vádlott továbbra is a politikai rendőrség őrizetében maradt. Ennek az volt a magyarázata, hogy a vádlottat így folyamatos nyomás alatt tarthatták, nehogy a bíróságon visszavonja a vallomását. A nyomozók csak a vádirat-tervezetet adták át, amiből az ügyész elkészíthette a vádiratot. Az egész eljárás a nyomozati terv alapján zajlott le. A bíróság is ennek megfelelően, még az indokolást is átvéve hozta meg az ítéletet.^[31] (RÉVAI 1991, 349.) A politikai pereket tárgyaló ügyészek és bírák, időnként az ügyvédek is, ezért az eljárásukért külön díjazásban részesültek. (ZINNER 2005, 585.)

Miután Regeczy-Nagy Lászlót tanúként kívánták idéztetni a Nagy és társai elleni büntetőeljáráshoz, dr. Bibó és két társa büntetőügyét nem lehetett korábbra kitűzni.

Ha a nyomozó hatóság (és a vádképviselő) valakit egyik másik büntetőeljárásban a vád tanújaként is idéztetni kívánt, akkor a tanú saját ügyét (gyakorta) későbbre halasztották (és ezért nem nyújtották be korábban a vádiratot), jelezve számára, hogy tanúként való magatartása befolyásolhatja saját ítéletének mértékét.

[30] Dr. Zalán Kornél 1905-ben született, a Magyar Királyi Kúria bírása 1944-ig. Ekkor származása miatt nyugdíjazták. 1945-ben visszahelyezték állásába. 1956 után egy ideig ügyvédként dolgozott.

[31] Ez a gyakorlat a cári Oroszország büntető eljárását idézte. Lásd: Sztjepnak–Kravcinszkij 1988, 104.

HATÉKONYSÁG ÉS LEGITIMITÁS

A bíróság is csak valamilyenfajta kvázi legitimitást adott az eljárásban kifejeződő politikai akaratnak. Az egyes ügyek esetében nemcsak az államvédelem,^[32] hanem még az Igazságügyi Minisztérium is ellenőrizte az ítélezést. A bírácoknak jelentést kellett tenniük, egyúttal őket is folyamatosan utasították az éppen aktuális politikai irányvonalnak megfelelően. Az ügyek többségét – kivéve a kirakatpereket – gondosan kiválasztott hallgatóság előtt, zárt ajtók mögött tárgyalták. A nyilvánosság elve, amelyet a büntetőeljárás törvény 7. §-a is deklarált, az 1951 utáni politikai perekben egyáltalán nem érvényesülhetett. A korszakra jellemző általános féelmet erősítette az a titokzatosság, amit a bírósági szakra is kiterjesztettek. Az ítéletek többségét a vádra alapozták. A bíróság arra törekedett, hogy a vádat az ítélettel igazolják. Jellemző példa erre a Legfelsőbb Bíróság egyik ítéletének indoklása: „A védő bizonyítási indítványát az elsőfokú bíróság azért utasította el, mert a már foganatosított bizonyítás alapján a tényállást bizonyítottnak látta. Ez a döntés a bizonyítékok szabad mérlegelésén alapszik, ezért jogszabályt nem sért. Emiatt a bejelentett fellebbezés alaptalan.” (KAHLER 1993, 156.) Az ítéleteket rendkívül gyorsan hozták meg. A Legfelsőbb Bíróság elnöke a bíróságokon is bevezette a munkaversenyt az eljárás hatékonyságának fokozása érdekében. A hatékonyság egyik tanulságos példáját a szegedi megyei bíróság szolgáltatta: 1950. augusztus 25-én reggel kezdte meg egy 27 vádlottas ügy tárgyalását, és 26-án ebéddőre már ítéletet hirdetett. A kiszabott büntetések: 2 halálos ítélet, amelyeket végre is hajtottak, a további 25 személyből kilenc személy összesen 76 év fegyházat, 16 fő pedig összesen 128 év kényszermunka-büntetést kapott.

Bibó István, Göncz Árpád és Regéczy-Nagy László pere is csak egy hétig tartott. A tanúk megismételték a rendőrségen tett vallomásaikat, a védelem indítványait pedig általában nem vették figyelembe. Az ügyész többször is durván ledorongolta a védelmet, amire egyedül Bibó István ügyvédje, dr. Zalán Kornél válaszolt méltósággal (BIBÓ 2011, 419).

ÍTÉLET

Az ítéletek felépítése és stílusa sokszor szembetűnően primitív, ami nem annyira a bírác, hanem a nyomozó hatóság által elkészített nyomozati tervnek való megfelelni akarásból eredt. Ennek megfelelően gyakran mellőzték a jogász stílust, okfejtést, inkább egy vulgármarxista brosúrára emlékeztettek, és mindig az éppen aktuális politikai irányvonalat követték. A szavak száma is rendkívül szegényes: 1150. Ez a szám a hétköznapi magyar beszéd szavainak egyharmada.

[32] Új M. K. L. E. 1. s. 264. 9913/13/1-1952. IM. II. 1.

Ha levonjuk az összevonásokat, névelőket és betűszavakat, akkor csak 465 szó marad (GYEKICZKY 1988, 101.) Leggyakoribb főnevek 1956 előtt: dolgozó, terv, gyár, szocializmus, magatartás, kizsákmányoló, állam, munkafegyelem, társadalom, ország, öntudat, bér, éhség, béke, munkanélküliség stb. A forradalom leverése után: ellenforradalom, élcsapat, munkásosztály, nyugati imperialisták, internacionalista kötelesség, népi demokrácia stb. Mint Herbert Marcuse meggyőzően írja, az egydimenziós nyelv jellemzője, hogy a főnév uralkodik a mondaton, amelyet ilyen igék követnek: dolgozik, teljesít, veszélyeztet, megsért, történik, akadályoz, megvalósít. (MARCUSE 1990) Az ítélet öt részből állt: az első a büntetés kiszabása, a második a vádlott személyi viszonyai (osztályidegen vagy osztályáruló származás és végzettség), illetve egy rövid életrajz (mit csinált 1945 előtt), a harmadik a rövid tényállítás, végül pedig a jogi minősítés, valamint a bizonyítási kérdések magyarázata.

Bibó István az 1963-as amnesztiával szabadult börtönéből, de erkölcsi nagyságára jellemző, hogy ezután a továbbra is fogva tartott társai érdekében tevékenykedett (HUSZÁR 1995, 577–581).

IRODALOM

- *Az 1945–1952 közötti koncepciós elemeket tartalmazó büntető ügyek felülvizsgálatára létrehozott jogász albizottság jelentése.* e. n. Budapest.
- BARÁTH Magdolna – RIPP Zoltán (szerkesztette és a jegyzeteket készítette) 1994. *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* 4. köt., 1957. május 21–1957. június 24. Sorozatszerkesztő: Balogh Sándor. A 4. kötetet bevezető tanulmányt írta Ripp Zoltán. Budapest: INTERA Rt. kiadása.
- BARNA Péter 1961. *A szocialista állam büntetőjogi védelme.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- BÍRÓ István 2011. *Interjú sorozat Bíró Istvánnal.* In uo: 1956. Bíró István munkái. Centenárium sorozat 4. Szerkesztette és az utószót írta: Ifj. Bíró István. Budapest: Argumentum Kiadó, Bíró István Szellemi Műhely.
- DORNBACH Alajos – KENDE Péter – RAINER M. János – SOMLAI Katalin (szerk.) 2008. *A per. Nagy Imre és társai 1958, 1989.* Budapest: 1956-os Intézet, Nagy Imre Alapítvány.
- FARKAS Vladimir 1989. *Nincs mentse.* Az ÁVH alezredese voltam. Budapest: Interart Kiadó.
- FEITL István 1993. Zavarok Nagy Imre és Kádár János kormányának archontológiájá körül. *Múltunk*, 1993/1. 102–113.
- GÁL Éva – HEGEDŰS B. András – LITVÁN György – RAINER M. János (szerk.) 1993. *A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról.* Budapest: Századvég, 1956-os Intézet. 87–93.
- GOSZTONYI Péter 1993. *A magyar golygató. A politikai megtorlások vázlatos története 1849-től 1963-ig és egyéb korrajzi történetek.* Budapest: Heltai Gáspár.
- GOUGH, Roger 2006. *Kádár János a jó elvtárs?* Budapest: Osiris Kiadó.
- GYEKICZKY Tamás 1988. A szót leírják. Empirikus adatok az ötvenes évek ideológiai szerkezetének elemzéséhez. *Társadalomkutatás*, 1988/1. 101–109.
- GYÖRKEI Jenő – HORVÁTH Miklós (szerk.) 1996: *Szovjet katonai intervenció 1956.* Budapest: H & T Kiadó.

- HAJDÚ Tibor 1992. A Rajk-per háttere és fázisai. *Társadalmi Szemle*, 1992/11. 17–36.
- HORVÁTH Ibolya et al. 1992–1996. *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. 1–4. köt. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- HORVÁTH Miklós – ZINNER Tibor 2008. *Koronatanúk jeltelen sírgödörökben*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- HUSZÁR Tibor (válog., összeáll.) 1995. *Bíró István (1911–1979). Életút dokumentumokban*. Budapest: 1956-os Intézet, Osiris–Századvég Kiadó.
- HUSZÁR Tibor 2001. *Kádár János politikai életrajza, 1912–1956*. 1. köt. Budapest, Szabad Tér.
- JOBBÁGYI Gábor 1998. „Ez itt a vértanúk vére.” *Az 1956 utáni megtorlási eljárások*. Budapest: Kairosz Kiadó.
- KÁHLER Frigyes 1993. *Joghalál Magyarországon (1945–1989)*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- KÁHLER Frigyes 1999. *Szemtől szembe a múlttal. Válogatott írások*. Budapest: Kairosz Kiadó.
- KÁHLER Frigyes 2008. Gondolatok a koncepciós perekről. In uo: *Jogállam és diktatúra*. 2. köt. Tanulmányok a koncepciós perek világáról. Budapest: Kairosz Kiadó.
- KENEDI János 1993. Bíró szocializmus-felfogása kihallgató tisztjei előtt. In Dénes Iván Zoltán (szerk.): *A hatalom humanizálása. Tanulmányok Bíró István életművéről*. Pécs: Tanulmány Kiadó. 269–283.
- KIRÁLY Tibor 1990. Vázlat a koncepciós perek és a semmisségi ítéletek jogi természetéről. *Hitel*, 1990/11. 32–33.
- KISZELY Gábor 2001. *Állambiztonság (1956–1990)*. Budapest: Korona.
- KONYÁNÉ KUTRUCZ Katalin 2002. „Kérem nevezetteket szabadon bocsátásuk esetén hatóságomhoz visszakísérni.” In Káhlér Frigyes (sajtó alá rendezte): *Semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok* 3. Budapest: MTA Veszprémi Területi Bizottsága. 107–150.
- LJKOVE, Micunovic 1990. *Tito követe voltam – Moszkva 1956–1958*. Budapest: Interart.
- MAJOR Ákos 1988. *Népbírálkodás, forradalmi törvényesség: Egy népbíró visszaemlékezései*. Budapest: Minerva.
- MARCUSE, Herbert 1990. *Az egydimenziós ember*. Ford.: Józsa Péter. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- PALASIK Mária 1996. A köztársaság kikiáltása és büntetőjogi védelme. *Valóság*, 1996/9. 57–75.
- SZAKOLCZAI Attila – A. VARGA László (szerk.) 2003. *A vidék forradalma, 1956*. Budapest: 1956-os Intézet.
- SZTYEPNYAK-KRAVCSINSZKIJ, Sz. M. 1988. *Oroszország a cárurolom alatt*. Budapest: Európa Kiadó.
- RÉVAY Valéria (szerk.) 1991. *Törvénytelen szocializmus*. A Tényfeltáró Bizottság jelentése. Budapest, Zrínyi: Új Magyarország.
- VJACSESZLAV, Szereda – RAINER M. János (szerk.) 1996. *Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról*. Budapest: 1956-os Intézet.
- VÁRADI Vilmos 1986. *A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának működése 1949 és 1958 között*. Magyar Politika Tudományi Társaság Évkönyve. Budapest: Magyar Politikatudományi Társaság.
- TYEKVICSKA Árpád 1994. *A bíboros és a katona. Mindszenty József és Pálinkás-Pallavicini Antal a forradalomban*. Budapest: Osiris Kiadó.
- ZINNER Tibor 2001. *A kádári megtorlás rendszere*. Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó.
- ZINNER Tibor 2005. *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban, 1918–1962*. Budapest: Hamvas Intézet.

JOGSZABÁLYOK

- 1896. évi XXXIII. tc., 1921. évi III. tc.
- 1946. évi VII. tv., 1949. évi XX. tv.
- 2560/1949. Korm. sz. rendelet, 1950. évi II. tv.
- 1950. évi 26. sz. tvr., 1951. évi III. tv.
- 1956. évi 22. sz. tvr., 1956. évi 28. sz. tvr.
- 6/1956. (XII. 11.) Korm. sz. rendelet, 1956. évi 28. sz. NET határozat.
- 1957. évi 34. sz. tvr., 1957. évi 62. sz. tvr.

Szünet!

„Firkák”

Forrás: Bíró és társai. Tanácsvezető bíró, népbírák, ügyvédek jegyzetei. ABTL 3.1.9. V-150003. 8. füzet

H a t á r o z a t

a terheltként való felelősségrevonásról

Budapest, 1958 május hó 26.

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló bűntett miatt dr. Bibó István ellen indított bűnügyben a nyomozás adatai a bizonyítékok és a terhelt folyamatos vallomásai alapján alaposan az a gyauu, hogy

dr. Bibó István volt államminiszter az ellenforradalom leverése után a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elleni ellenes tevékenységre hívott fel. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló tervet készített, szervezkedést kezdeményezett, szervezkedés programjának elkészítésében résztvett. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló tervét és a szervezkedés programját a megvalósításhoz való segítség céljából a Budapestre akkreditált kapitalista és imperialista követségekhöz eljuttatta, valamint az emigráció vezetőségéhez. Ellenforradalmi, a népi demokratikus államrendet gyalázó cikket írt, melyet külföldön, többek között a fasiszta magyar emigráció is megjelentetett.

A fentiek alapján úgy

h a t á r o z t a m,

hogy dr. Bibó István /Budapest, 1911. Graul Irén/ volt államminiszter terheltként való felelősségrevonását a Bp. 91/B. §. /1/ bekezdése alapján a BHÖ. 1.pont /1/ bekezdésében foglalt népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekménye, szervezkedés kezdeményezésének, vezetőségének bűntette miatt elrendelem.

Közlöm terhelt Bibó Istvánnal, hogy ügyében az eljárási szabályok értelmében megszabott keretek között védőt választhat.

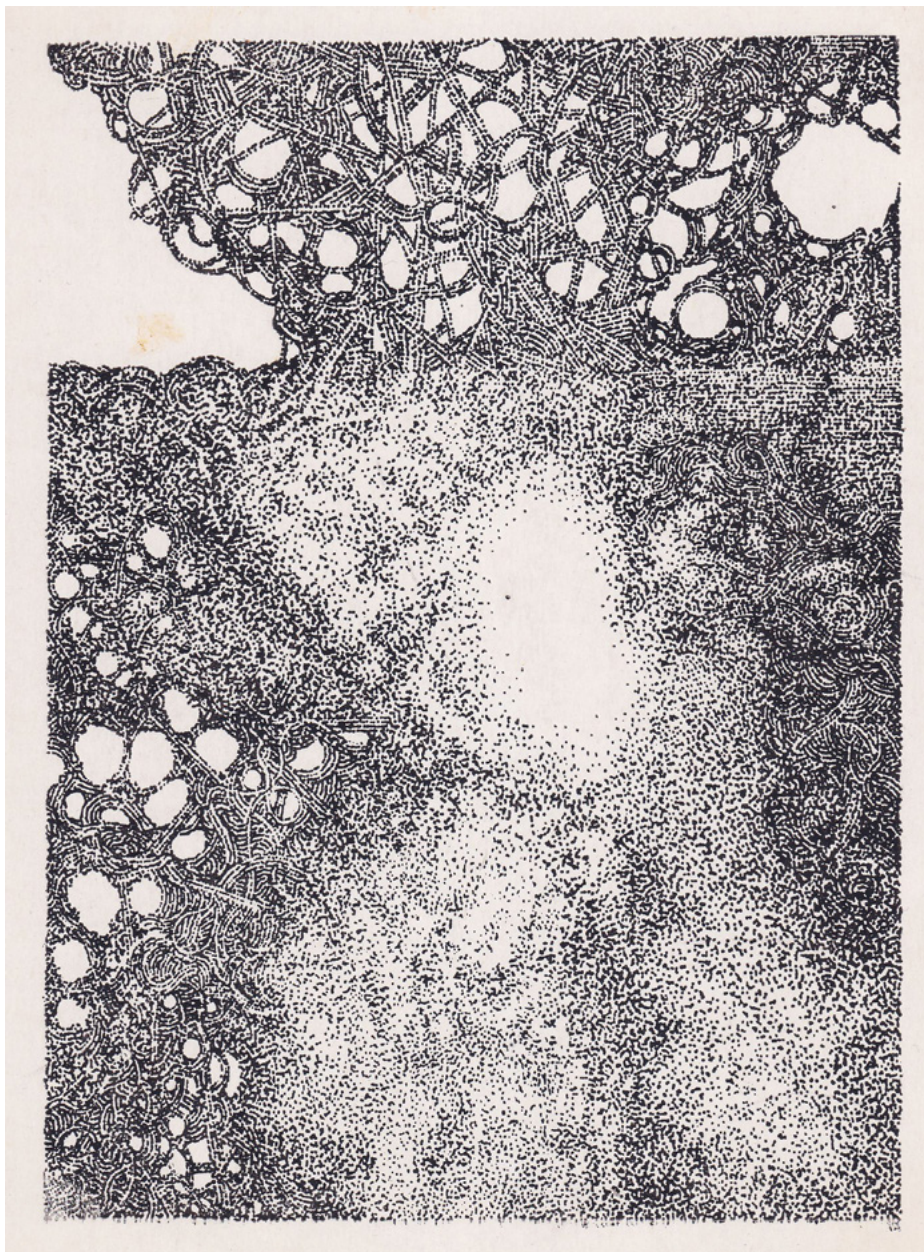
Bibó István
/csiki István r. dr. 1958. máj. 26.

dominik nekem.

1958. máj. 26

Bibó István

Forrás: Bíró István és társai. Vizsgálati dosszié. ABTL 3.1.9. V-150.003

•
Szerényi Gábor grafikája